

**THEORETICAL ASPECTS OF ECONOMIC STABILITY AS
BACKGROUND OF ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE**

The paper investigates the essence of economic viability and on the basis of a model of its transformation under the influence of external and internal factors.

Стаття надійшла 26.11.2012

УДК 65.012.8

М. М. Караїм

Українська академія друкарства

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ
МІСЦЯ ПІДПРИЄМСТВА В ІЄРАРХІЧНІЙ СТРУКТУРІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Охарактеризовано ієрархічну структуру економічної безпеки, визначено взаємозв'язок між рівнями, обґрунтовано ключову роль, яку відіграє рівень «економічна безпека підприємства».

Безпека, ієрархія, підприємство, економіка

Процес гарантування безпеки в сучасних умовах господарювання стає пріоритетним, адже саме вона умовжливає існування та розвиток будь-якої соціально-економічної системи. Постановка і вирішення проблеми гарантування безпеки будь-якого рівня базується насамперед на аналізі сутності цієї категорії. Сучасна наукова література містить достатню кількість визначень безпеки. Разом з тим, розбіжності в них, одноаспектний, у масштабах обраного об'єкта макро-, мезо- або мікроекономічного рівня аналіз, подекуди й поверховий підхід до формулювання обумовлюють недоліки при подальшому розробленні проблеми. Очевидно, що існує потреба в узагальненні й систематизації накопиченого досвіду з вивчення сутності категорії безпеки.

Проблему економічної безпеки активно досліджували вчені О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

Вітчизняні науковці вивчали причини та функції економічної безпеки підприємства в умовах ринкових трансформацій, розробили загальні підходи до аналізу й оцінки функціональних складових.

Метою цієї статті є обґрунтування ролі підприємства в ієрархічній структурі економічної безпеки.

Формування ієрархічної структури економічної безпеки відбувалося упродовж тривалого часу, а відтак на першому етапі необхідним є визначення суті поняття «економічна безпека».

Фактично до кінця ХХ ст. пріоритетною вважалася військова безпека, підґрунтям чого були боротьба за ресурси, глобальне воєнно-стратегічне протистояння соціалізму та імперіалізму. Енергетичні кризи 1973 та 1979 рр. спричинили ряд конфліктів між розвинутими країнами світу та постачальниками енергетичних ресурсів – арабськими країнами. Стратегія військової та політичної диктатури зазнала поразки, унаслідок чого на перший план вийшов економічний чинник. Саме його застосування дозволило розвинути країнам розробляти та реалізовувати спільну економічну стратегію з країнами-експортерами нафти. У результаті з'явилася нова концепція, основними поняттями якої стали взаємозалежність і взаємопов'язаність країн світу. При цьому висловлювалися думки про необхідність найширшого розуміння даних понять, що пов'язувалося з безпекою світу: «Безпека — це більш широка концепція, ніж концепція тільки воєнної безпеки. Величезне значення мають також економічні та соціальні аспекти цієї проблеми» [10].

Слід зазначити, що у 70-х роках людство усвідомило ще один аспект гарантування безпеки – екологічний. Виникнення загрози було пов'язане з неконтрольним використанням природних ресурсів, що призводить до важко-відтворюваних порушень екологічного балансу. Як наслідок, зросло значення раціонального використання результатів міжнародного розподілу праці, що обмежує ймовірність неочікуваних і небажаних його наслідків.

Хоча термін «економічна безпека» вперше був вжитий Ф. Рузвельтом у 1934 р. [5, 8], який і створив перший федеральний комітет з економічної безпеки, та офіційного статусу це поняття набуло в рішеннях Генеральної Асамблеї ООН на 40-й сесії у 1985 р., коли прийняли резолюцію «Міжнародна економічна безпека». У ній визначено «необхідність сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку і прогресу кожної країни, особливо країн, що розвиваються, шляхом міжнародного економічного співробітництва і використання потенціалу багатосторонніх і регіональних організацій» [14]. У свою чергу, на 42-й сесії Генеральної асамблеї ООН було зроблено наступний крок – прийнято Концепцію міжнародної економічної безпеки [8].

Науковим підґрунтям для пошуку умов безпеки міжнародних відносин стали роботи таких авторів, як Х. Беренс, Дж. Голден, В. Загашвілі, Т. Ілген, Р. Келлі, П. Ноак, Х. Мауль, Л. Олвей, М. Портной, К. Самсонов, К. Холсті та ін. Серед конкретних питань регулювання міжнародних відносин, які безпосередньо торкаються економічної безпеки, виділяються питання, пов'язані з проблемою вирівнювання платіжного балансу (Л. Олвей, Р. Келлі), зі стабілізацією валютної системи (Т. Ілген), модернізацією системи міжнародної торгівлі (Х. Мауль), вирішенням боргової проблеми і ліквідацією її наслідків (П. Кернер).

Зміну поглядів на процес гарантування безпеки спричинили [20]:

зростання рівня міжнародних конфліктів, викликаних умовами доступу до сировини, які не можливо було вирішити лише за рахунок військової і політичної диктатури;

масове безробіття, міжрелігійні конфлікти, економічні негаразди, при-
таманні для країн-постачальників сировини;

усвідомлення залежності між процесами гарантування безпеки держави і добробутом її громадян;

посилення уваги до розвитку міжнародного співробітництва (на відміну від традиційного спрямування на суперництво і конфлікти);

поширення процесів глобалізації та регіоналізації, які вимагають пере-
гляду основ і принципів безпеки;

науково-технічна революція (НТР), що сприяла інтернаціоналізації гос-
подарств та економічному розвитку держав світу;

необхідність координації зусиль для збереження навколишнього серед-
овища, протистояння розповсюдженню нових небезпечних епідемій та інших
глобальних проблем з метою збереження життя наступних поколінь.

Дослідження українськими економістами сутності категорії «економіч-
на безпека» почалося з шляхів вирішення цієї проблеми в межах нашої держа-
ви. У Концепції економічної безпеки України [9], яка згодом лягла в основу За-
кону України «Про основи національної безпеки», під економічною безпекою
розуміється:

по-перше, стабільність розвитку економіки України й українського сус-
пільства, достатній рівень обороноздатності;

по-друге, здатність України як незалежної держави захищати свої на-
ціональні інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Результати наукових досліджень та тенденції розвитку людського сус-
пільства переконливо доводять, що економічна безпека є обов'язковою складо-
вою будь-якого рівня, тобто і міжнародного, і регіонального та окремої особи.
Проблемами забезпечення економічної безпеки на різних рівнях зайнято бага-
то дослідників. Так, слід погодитися з думкою Г. Козаченко, В. Понамарьова,
О. Ляшенко, які виділяють наявність п'ятох ієрархічних рівнів безпеки: гло-
бальний, міжнародний, національний, безпека регіону і підприємства [8]. Вод-
ночас, на нашу точку зору, доцільним є врахування ще одного рівня – безпека
особи, тобто кожного окремого індивідуума як основи існування всієї системи
безпеки. Коротко охарактеризуємо суть кожного з цих рівнів.

Однією з головних характеристик сучасного світового господарства є
прогресуюча глобалізація господарського життя. Ядром і головним генерато-
ром цього процесу виступають розвинені країни світу – лідери у світовому гос-
подарстві. У рамках клубу розвинених країн єдність господарської діяльності
досягла високого ступеня, що знайшло своє відображення в міцному сплетінні
їхніх ринків на всіх рівнях. Що стосується глобального рівня економічної без-

пеки, то, на наш погляд, уже сьогодні глобальна безпека виконує свою роль в ієрархічній системі світогосподарських відносин. Вона не підміняє національної та міжнародної безпеки, а екстраполюється на них, підпорядковуючи їх та визначаючи параметри існування попередніх. Діалектика розвитку глобальної, міжнародної та національної безпеки досить складна і передбачає систему як прямих, так і побічних взаємозв'язків, взаємозалежностей та наслідків. Розглядаючи ланцюжок «національна безпека — міжнародна безпека — глобальна безпека», необхідно зазначити, що існує досить багато сценаріїв, за рахунок яких можна корінним чином вплинути на безпеку тієї чи іншої країни, її національної економіки. При цьому її наслідки можуть бути різні як для глобальної, так і національної безпеки.

Наступним рівнем у системі економічної безпеки є міжнародна безпека. Поява проблеми міжнародної економічної безпеки є також наслідком глобалізації, адже, як і будь-який економічний процес, вона має негативні і позитивні наслідки.

Перетинання інтересів держав у різних сферах міжнародних відносин є джерелом виникнення конфліктів. Проте інтереси міжнародної спільноти, виживання людства викликають необхідність формування систем міжнародної безпеки. У зв'язку з тим слід усвідомити сутність міжнародної безпеки. Під міжнародною безпекою можна розуміти такий стан міжнародних і воєнно-політичних відносин, при якому гарантована національна безпека кожної держави та виключено загрозу воєнних конфліктів при вирішенні міжнародних протиріч [11].

Проблема забезпечення міжнародної економічної безпеки пов'язана з інтересами всіх країн світу, а значить прямо залежить від національної економічної безпеки кожної держави. Забезпечення національної безпеки є одним з головних завдань держави.

Уперше поняття «національна безпека» було використано в 1906 році в посланні президента США Теодора Рузвельта конгресу США, де він пояснював військову акцію приєднання зони майбутнього Панамського каналу з інтересами національної безпеки і національними інтересами [16].

Актуальність забезпечення національної безпеки пояснюється численними змінами в міжнародних відносинах, зокрема, з ускладненням міждержавних економічних відносин, глобалізацією фінансових ринків, застосуванням високих технологій, розповсюдженням ядерної й інших видів зброї масового ураження, активізацією діяльності міжнародних терористичних організацій тощо. Такі зміни, що відбуваються в одній з країн, спричиняють безліч як позитивних, так і негативних змін у ряді інших країн. І, як наслідок, – виникнення зовнішніх (посилення недовіри між державами, фінансові кризи, економічне розбалансування, фінансова, трудова і товарна експансія) і внутрішніх загроз (зміна суспільного устрою, нездатність країни до самозбереження і саморозвитку, неефективність системи державного регулювання економіки, нездат-

ність держави до розв'язання соціальних конфліктів і суперечностей), різних за своєю природою і змістом [12].

Рівень економічної безпеки держави залежить від стану її осередків – регіонів. На жаль, сьогодні дуже мало практичних розробок щодо методів визначення і забезпечення економічної безпеки регіону. До них можна віднести роботу групи українських дослідників В. Пономаренко, Т. Клебанової, Н. Чернової [13], А. Татаркіна, О. Романова, А. Кукліна [17] й ін. На державному рівні було зроблено певні кроки в цьому напрямку, зокрема, прийнято в 2001 році «Концепцію державної регіональної політики», в якій встановлено основні напрямки розвитку регіонів, і забезпечення їх економічної безпеки; до них відносяться:

економічна самостійність, яка виражається здійсненням контролю за ресурсами регіону та максимальним використанням переваг регіону;

стабільність економіки регіону, що проявляється в надійності всіх елементів економічної системи, захисті всіх форм власності, створенні гарантій для розвитку підприємницької діяльності;

здатність до розвитку і прогресу, тобто можливість реалізовувати і захищати регіональні економічні інтереси.

Наступний рівень в ієрархії – економічна безпека підприємства. Історія активної наукової роботи щодо розроблення теоретичних аспектів економічної безпеки підприємств розпочалася в нашій країні порівняно недавно, але вже нині, на основі вивчення закордонного досвіду та дослідження досвіду функціонування вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, сформовано базові засади створення системи економічної безпеки.

Згідно з результатами проведеного дослідження виявлено та обгрунтовано наявність кількох суттєво відмінних підходів до трактування поняття «економічна безпека підприємства». Визначені підходи різняться передусім пріоритетами в забезпеченні економічної безпеки, відповідно до чого їх було класифіковано наступним чином:

захист від негативного впливу зовнішнього середовища. Таке трактування присутнє в працях Д. Ковальова, Т.Сухорукової [7], О. Бандурки, В. Духова, К. Петрова, І. Червякова [2], М. Бендікова [3];

захист та реалізація інтересів. До такої думки схиляються А. Соснін та П. Пригунов [15], Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко [8], Б. Торянніков та А. Красковський [21];

самовивживання та розвиток. Дану точку зору підтримують О. Ареф'єва [1], М. Капустіна [6], Р. Федоренко [18];

ефективне використання ресурсів. Прихильниками цього трактування є Є. Олейніков [11], С. Покропивний [4] та ін.

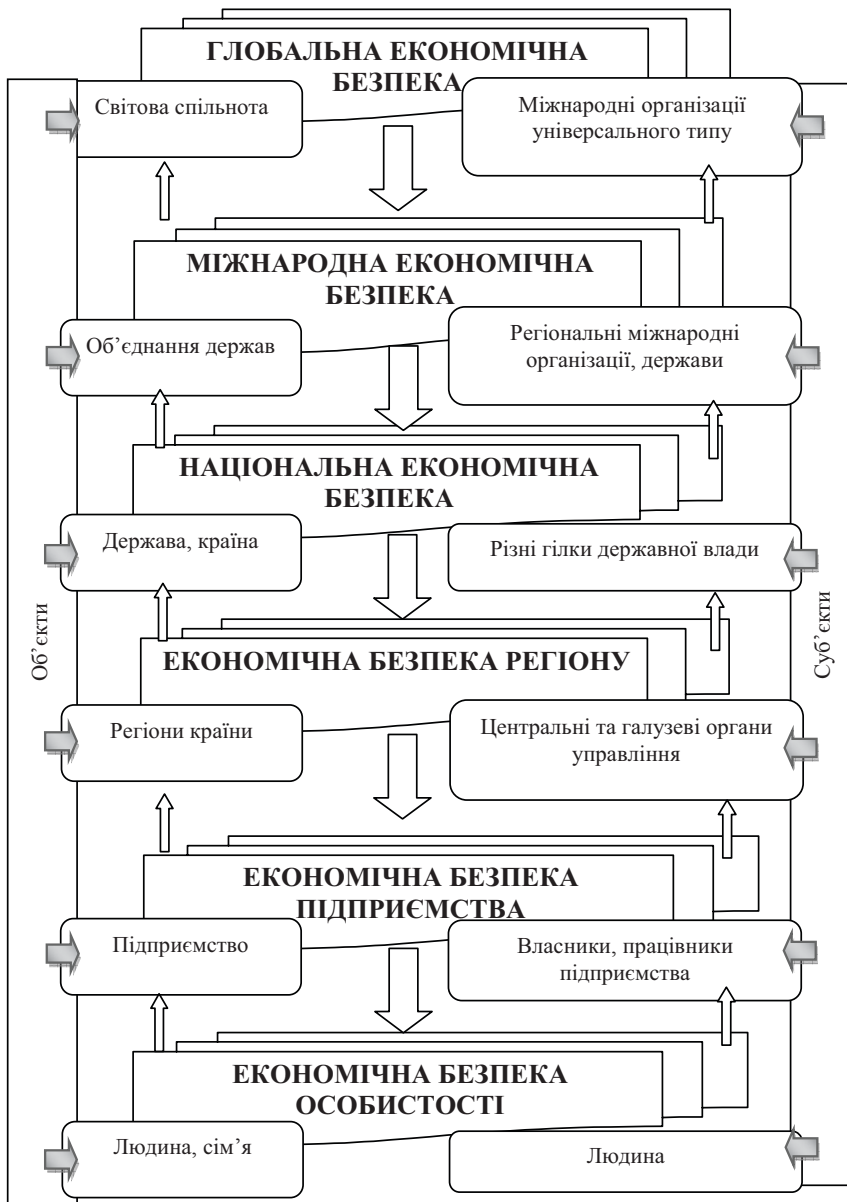
Виявлені суттєві відмінності щодо трактування пріоритетів у процесі забезпечення економічної безпеки підприємств, на нашу думку, є позитивним фактом, адже їх узагальнення дозволяє всебічно охарактеризувати це ключове для існування вітчизняних підприємницьких структур поняття.

Безпека особи здебільшого досліджується в сукупності з безпекою підприємства й розглядається як збереження життя та здоров'я працівників і керівництва фірми. Ці дві складові не можна відокремлювати, тому що реалізація інтересів підприємства й особистості знаходиться в тісному зв'язку. Так, підприємство не може досягти своєї мети без використання робочої сили, тобто спроможності до праці окремих особистостей. А окремі особи – не здатні задовольнити свої біологічні або інші потреби без участі в економічному процесі, тобто не продаючи своєї робочої сили. З приводу цього, можна зробити висновок: реалізація мети підприємства завжди є основою реалізації цілей особистості. Іншими словами: високий рівень економічної безпеки підприємства сприяє забезпеченню економічної безпеки особистості. Відповідно до цього, під економічною безпекою особи слід розуміти стан забезпеченості її умовами проживання й охорони життя та можливість реалізації особистих інтересів [19].

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що існує певна система зв'язків між різними рівнями економічної безпеки, тобто всі рівні взаємозалежні і пов'язані в певній послідовності, яку відбиває ієрархічна декомпозиція (див. рисунок). Графічно подані на рисунку рівні мають як однобічні, так і двобічні зв'язки. Безперечно, що всі рівні економічної безпеки є взаємопов'язаними між собою в тій чи іншій сфері, але в даному випадку ми розглядаємо безпосередній вплив. Глобальна безпека визначається рівнем міжнародної безпеки, а та, у свою чергу, національною безпекою кожної окремої країни. Національна безпека взаємопов'язана з безпекою регіону, оскільки держава диктує напрями й умови розвитку регіонів, а регіони забезпечують підґрунтя для економічного розвитку держави та її екологічної усталеності. Подібним є і зв'язок між регіональною безпекою та безпекою підприємств, через те що від безпечного розвитку окремих підприємств, які формують економіку області, залежить ситуація в регіоні. Гарантування необхідного для життєзабезпечення рівня особи є можливими тільки при наявності ефективно функціонуючих підприємств.

Таким чином, економічна безпека підприємств, будучи одним із рівнів в ієрархії безпеки, займає ключове місце, адже від ефективності її забезпечення залежить як безпека особи, так і вищих рівнів. В умовах трансформації національної економіки саме розвиток та рівень безпеки підприємницького сектору є базовим і визначальним для стабілізації економічних та соціальних процесів, зростання конкурентної позиції країни в світовому економічному просторі.

У результаті проведеного дослідження виявлено наявність відмінних точок зору щодо трактування поняття «економічна безпека підприємства», що, унаслідок важливості ролі підприємств в ієрархічній структурі економічної безпеки, вимагає приділення більшої уваги цій проблемі та розроблення належного методичного забезпечення.

Ієрархія в системі економічної безпеки

1. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф., Київ, 16–17 травня 2001р. / Редкол.: І. І. Тимошенко (голова) та ін. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. — С. 49–53.
2. Основи економічної безпеки : підруч. / [Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М.] — Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 236 с.
3. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. —

2000. — №2. — С.17–30. 4. Економіка підприємства : підруч. / за ред. С. Ф. Покропивного. — Вид. 2-е, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с. 5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с. 6. Капустін М. П. Моделювання системи управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 / М. П. Капустін. — К., 1999. — 151с. 7. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. — 1998. — № 10. — С. 48–52. 8. Козаченко А. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : моногр. / Козаченко А., Пономарев В., Ляшенко О. — К.: Либра, 2003. — 280 с. 9. Концепция экономической безопасности Украины // Экономист. — 1998. — № 7/9. — С. 63–82. 10. Косевцов В. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів : моногр. / В. Косевцов, І. Бінько. — К.: НІСД, 1996. — 53 с. 11. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е. А. Олейникова. — М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. — 288 с. 12. Пастернак-Таранущенко Г. Безопасность: система, подсистема, оценки, новое оружие / Г. Пастернак-Таранущенко // Экономика Украины. — 2000. — №12. — С.55–59. 13. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / Пономаренко В. С., Клебанова Т. С., Чернова Н. Л. — Х.: ИД «Инжек», 2004. — 143 с. 14. Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на сороковой сессии ООН: Резолюция Генеральной Ассамблеи 40/173. 15. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. пособие / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. — К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. — 357 с. 16. Стратегия национальной безопасности США. Стратегия вовлеченности в международные дела и распространение демократии в мире / пер. // Независимая газета. — 26 окт. 1994. — С. 4–5. 17. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Ку克林 [и др.] // Вопросы экономики. — 1996. — №5. — С. 78–89. 18. Федоренко Р. М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки / Р. М. Федоренко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф., Київ, 16–17 травня 2001р. / Редкол.: І. І. Тимошенко (голова) та ін. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. — С. 224–229. 19. Штангрет А. М. Теоретичні підходи до визначення ієрархічних рівнів категорії «економічна безпека» / А. М. Штангрет, О. М. Петрашова // Формування ринкових відносин. — 2011. — №1. — С. 24–30. 20. Штангрет А. М. Управління економічною безпекою підприємств авіаційної галузі : моногр. / А. М. Штангрет. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2011. — 272 с. 21. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности: метод. пособие для предпринимателя / сост.: Б. Н. Торянников, А. П. Красковский. — СПб.: ЗАО «Информационное агентство «Кредит реформа-Санкт-Петербург», 2000. — 160 с.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МЕСТА ПРЕДПРИЯТИЯ В ИЕРАРХИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Охарактеризована ієрархічна структура економічної безпеки, визначено взаємозв'язок між рівнями, обґрунтовано ключову роль, яку грає рівень «економічна безпека підприємства».

THEORETICAL ASPECTS OF LOCATION OF ENTERPRISE ARE IN THE OUTLINE OF ECONOMIC SECURITY

The outline of economic security is described in the article, intercommunication is certain between levels, a key role that is played by a level "economic security of enterprise" is reasonable

Стаття надійшла 13.07.2012

УДК 334.724:655

Л.А. Швайка, В.М. Сеньківський, О.В. Мельников

Українська академія друкарства

**ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ
ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ, ПОКАЗНИКІВ,
ФАКТОРІВ І РЕЗУЛЬТАТІВ**

Проаналізовано погляди вчених на проблеми економічного зростання і розвитку економіки, визначено основні фактори та встановлено пріоритети їхнього впливу на результати функціонування видавничо-поліграфічної галузі України.

Видавничо-поліграфічна галузь, економічне зростання, розвиток економіки, фактори впливу на функціонування

Серед багатьох проблем сучасної економіки особлива увага приділяється питанням її розвитку, адже саме він характеризує стан суб'єкта господарювання, здатність забезпечувати потреби споживачів, підвищувати рівень життя населення, створювати умови для подальшого зростання тощо.

Сьогодні видавничо-поліграфічна галузь (ВПГ) в Україні, за офіційними статистичними даними, демонструє розвиток, оскільки зростають обсяги виробництва продукції, здійснюється інвестиційна діяльність, збільшується кількість використаних ресурсів. Однак задекларований розвиток галузі викликає сумніви і вимагає глибшого дослідження цієї проблеми.

В останні роки теорія економічного розвитку стала об'єктом уважного обговорення. Людство зіткнулося з жорсткими обмеженнями потенціалу економічного зростання, сповільненням темпів споживання багатьох видів матеріальних благ. Тобто, економіка нарощування виробництва матеріальних благ значною мірою вичерпала себе [3, 9–11]. Нові умови господарювання вимагають нового розуміння розвитку, який починають розглядати як «позитивну зміну сутнісних сил людини, накопичення та реалізації її творчого потенціалу» [3, с.5]. При цьому ніхто не заперечує основні положення теорії розвитку Й. Шумпетера, де останній розглядається як процес, пов'язаний з технічними та економічними змінами [13]. У нашому дослідженні ми опираємося на техногенну модель соціально-економічного розвитку, оскільки вона є домінуючою в національній економіці з середини 50-х років ХХ століття і до сьогодні.

Мета даної статті полягає в уточненні терміну «розвиток», визначенні факторів економічного розвитку підприємств ВПГ та встановленні їх пріоритетного впливу на результати функціонування галузі.

Дослідження розвитку підприємств ВПГ неможливе без уточнення економічної сутності даної категорії. У науковій літературі зустрічаються різні її